

B.

ARCHEOLOGIE
STŘEDOVĚKÉHO MĚSTA

Najstaršia forma stredovekého mestského opevnenia vo Zvolene

VÁCLAV HANULIAK

Abstrakt: Obsahom príspevku je prezentovanie výsledkov archeologického výskumu historického námestia niekdajšieho kráľovského mesta Zvolen. Predstihový záchranný archeologický výskum od roku 2001 v rámci rekonštrukcie námestia odкрýva už zaniknuté stredoveké stavby, ktoré dotvárali architektonický kolorit stredovekého mesta. Výskum sa po objavoch stredovekej radnice, špitálskeho komplexu, studne a prikostolného pohrebiska v sezóne 2007 zamerlal na odkryv a zdokumentovanie najstaršej časti mestského opevnenia, situovaného v centrálnej časti historického jadra mesta. Výsledky archeologického a geofyzikálneho výskumu dopĺňajú kartografické podklady a historické pramene. Novoobjavené architektonické nálezy budú v rámci projektu rekonštrukcie historického jadra mesta zakomponované a prezentované už v novej modernej dlažbe námestia.

Kľúčové slová: Historické námestie – Kostol sv. Alžbety – špitálsky komplex – prikostolné radové pohrebisko – mestské opevnenie.

The oldest form of medieval town fortification in Zvolen

Abstract: The aim of this article is to present the results of archaeological research in the area of the historical main square of the former royal city of Zvolen. Since 2001 the advanced salvage archaeological research has exposed several perished buildings complementing the architectural tone of the medieval town. Following the discoveries of a medieval town hall, a hospital with a chapel, a water well and a graveyard, the latest research operations in 2007 have focused on exposing and documenting the oldest town fortification located in the inner heart of the city. The results of archaeological as well as of geophysical research are supplemented by cartographic data and historical references. The newly discovered architectural finds will be preserved and presented in the modern pavement of the square.

Key words: Historical main square – St. Elisabeth Church – hospital area – graveyard – town fortification.

Mesto Zvolen je situované v strednej časti Pohronia, na úpätí pohoria Javorie, Štiavnických vrchov a Kremnických vrchov. Vzniklo na staršom predlokačnom slovanskom osídlení, archeologicky doloženom takmer desiatkou osád datovaných od 6. do 11. stor. (Mácelová 1993, 69–74). Významnú úlohu pri vzniku mesta mala jeho poloha pod starým komitátnym hradom (dnešný Pustý hrad), ktorý do polovice 14. stor. spravoval viac ako 1/6 dnešného územia Slovenska. Udelením mestských výsad jednej z podhradských osád sa Zvolen zaradil medzi päť najstarších miest na Slovensku, ktorých vznik datujeme ešte pred rokom 1241.

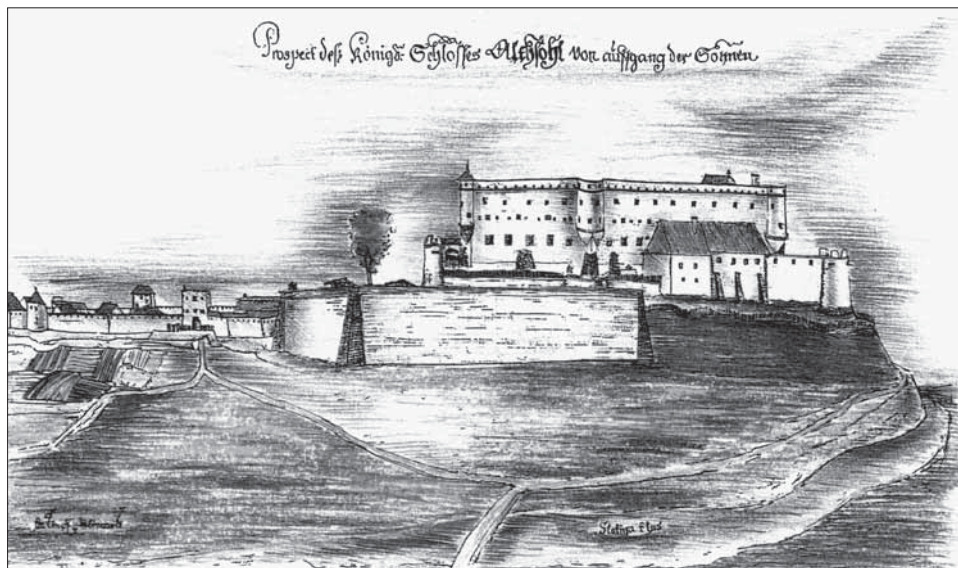
Ekonomické predpoklady budúceho mesta vytvorením spádovej oblasti trhu s dostatočným dedinským zázemím s už danými komunikačnými tepnami sa vytvárali dlhodobým vývojom. Vznik mesta podmieňovala samostatná blízka poloha križujúcich sa dvoch významných ciest – cesty z Nitrianska cez Hronský Beňadik do Zvolena a ďalej do Novohradu a cesty z dnešných centrálnych oblastí Maďarska naprieč Slovenskom k Baltickému moru. Udelením tradičných privilégií pre podhradskú osadu získavala jej komunita všetky predpoklady na postupnú premenu osady na mesto. Z pohľadu demografie a urbanizmu podobu mesta nadobúda v 14. stor. v období vlády Anjouovcov, najmä za Ludovíta I. Po rozpade kráľovského komitátu od polovice 14. stor. do 16. stor. sa Zvolen stáva sídelným župným mestom. Týmto politicko-administratívnym určením z pohľadu župnej správy sa Zvolen zaradil medzi významné mestá horného Uhorska.

Výstavba mesta začínala spravidla v jeho ťažisku, ktoré určovalo námestie ako centrum hospodárskeho ruchu. Tam ústili najdôležitejšie ulice, spájajúce rohy námestia s mestskými bránami. Uvedený dispozičný systém začínajúceho mesta má už kvalitatívne odlišnú urbanistickú podobu ako bývalá osada z predlokačnej aglomerácie. V pravidelnom rozvrhnutí parciel v uličnom systéme tvoria výnimku dvory cirkevných a svetských vrchností a kláštorne areály vytvárajúce spravidla uzavreté väčšie samostatné celky, ohradené múrom alebo len plotom. Okrem obytných a hospodárskych budov mávali rozsiahlejšie záhrady a vinice.

Obr. 1. Veduta Zvolena v medirytine Gerrarda Bouttsa z roku 1676.

Abb. 1. Stadtansicht von Zvolen auf einem Kupferstich von Gerrard Bouttats aus dem Jahr 1676.

Obr. 2. Zvolenský zámok a južná časť opevnenia mesta s Krupinskou bránou. Archív Pamiatkového ústavu v Budapešti.

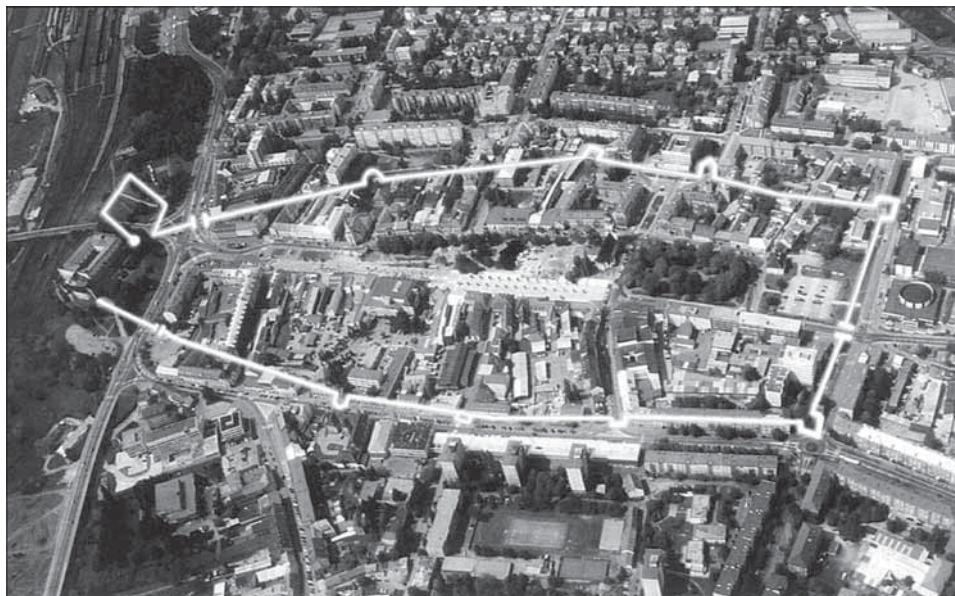
Abb. 2. Zvolener Schloß und südlicher Teil der Stadtbefestigung mit Porta di Karpfen. Archiv des Instituts für Denkmalschutz in Budapest.

Ich celková stavebná dispozícia sa líšila od tradičnej tesnej uličnej zástavby. Hlavná ulica mesta orientovaná J-S sledovala trasu diaľkovej cesty, v historických správach známu ako Via magna. Táto cesta viedla pozdĺž celého námestia a zároveň ohraničovala tržnicu, rínek z východnej strany, pretože väčšina historických miest mala tendenciu zámerne formovať priestor tržnice ako mestské jadro. Zvolenské námestie má nepravidelný, sčasti obdĺžnikovitý pôdorys, ktorý sa v južnej časti zužuje do šošovky.

Neodmysliteľnou súčasťou zabezpečenia ochrany mesta a jeho obyvateľov boli obvodové hradby. Málktoré z miest po získaní výsad v 13. stor. buduje svoje opevnenie už v samom počiatku. Výstavba fortifikačných sústav kráľovských miest v Uhorsku sa stáva dôležitým momentom v sociálno-právnom a hospodárskom vývoji mesta spravidla až v 14. stor. V niektorých častiach krajiny neboli mestské hradby urbanistickou samozrejmosťou ešte ani v období neskorého stredoveku. Do roku 1350 je evidovaných 64 sídiel s mestskými výsadami, z nich len 13 má obvodové hradby, resp. začalo sa s ich budovaním. Medzi najstaršie mestá, ktoré už v 13. stor. mali vybudovaný fortifikačný systém, patrili Bratislava (Podhradie), Banská Štiavnica, Nitra, Trnava, Košice, Levoča a Podolíneec (Juck 1984, 11–26).

V nasledujúcom, 14. stor. sa mestské hradby stávajú dôležitým momentom v mestskom živote, paradoxne napriek tomu, že oproti predchádzajúcemu storočiu bolo práve 14. stor. skôr mierovým obdobím. Na druhej strane, s prudkým nárastom počtu sídiel s mestskými výsadami úmerne dochádzalo k výstavbe ich murovaných hradieb. Napriek tomu je zjavné, že viaceré významných mestských lokalít dlho váhalo začať s výstavbou riadnych hradieb, keďže išlo o náročné stavby, podmienené finančnými zdrojmi a vybudovaným pracovným zázemím. Mestá s hradbami však zvyšovali obranyschopnosť krajiny, preto sa stali dôležitým vojensko-operačným prvkom v jej zabezpečení. Uhorskí panovníci, najmä od čias Anjouovcov, si toho boli vedomí, a preto výstavbu osobitne podporovali (Rábik 2005, 207–218).

Opevnenie mesta Zvolen, jeho fortifikačný systém bol z pohľadu vývoja preskúmaný iba torzovito. Doterajšia odborná literatúra sa venovala takmer výlučne len mestským hradbám z obdobia neskorého stredoveku v súvislosti s tureckou expanziou od 2. polovice 16. stor. do 1. tretiny 17. stor. Napríklad D. Menclová nepredpokladá stredoveké mestské opevnenie Zvolena v podobe mestských hradieb. Opevnenie pozostávajúce z obranných priekop a palisád datuje až k roku 1541 (Menclová 1954, 47). G. Balaša predpokladá v stredoveku len palisádové opevnenie a v 2. polovici 15. stor. obrannú priekopu. Vznik mestských hradieb datuje striedavo k roku 1541 a 1653 (Balaša 1959, 28, 34). Vo všeobecnosti, donedávna sa uvažovalo nad tým, že k realizácii stavieb mestského opevnenia nedošlo ani v neskorom stredoveku v 16. stor.. Príčinou tejto pasivity bolo podľa R. Marsinu nedostatočné hospodárske zázemie mesta, ktorého ekonomika založená na remeselnej výrobe a poľnohospodárstve

Obr. 3. Vonkajšie opevnenie Zvolena zo 16. storočia, premietnuté do súčasnej zástavby mesta. Foto V. Hanuliak.

Abb. 3. In der heutigen Stadtbebauung sich zeigende, äußere Befestigung von Zvolen aus dem 16. Jahrhundert. Foto V. Hanuliak.

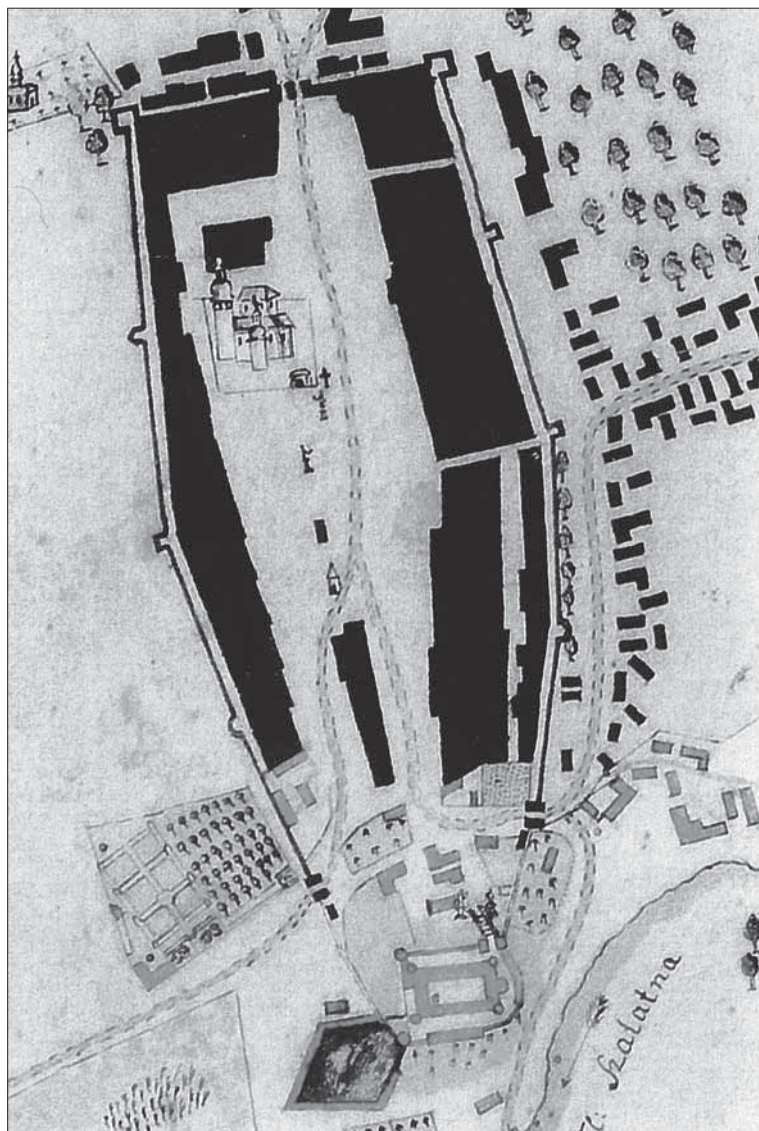

Obr. 4. Môtovská brána zvolenského mestského opevnenia. Perokresba Bororskaya z konca 70. rokov 19. storočia.

Abb. 4. Matthiastor der Zvolener Stadtbefestigung. Bororskay-Federzeichnung vom Ende der siebziger Jahre des 19. Jahrhunderts.

nemohla konkurovať okolitým strediskám banskej ťažby (Marsina 1989, 802). V tomto prípade nešlo však o ojedinelý jav. Aj susedná Banská Bystrica bola súvislo opevnená až v priebehu 16. stor.

Významným impulzom pre opevňovacie práce v 16. stor. sa javí rok 1544 – pád Ostrihomu. Za ním nasledoval pád dôležitej novohradskej pevnosti – hradu Filakovo (1554) a prehratá bitka pri Sečanoch (1562), po ktorej začali Turci bezprostredne ohrozovať región stredoslovenských banských miest. Zvolenský zámok sa tak stal pohraničnou protitureckou pevnosťou, ktorý bol v poslednej štvrtine 16. stor. trvalo ohrozovaný. Na opevňovacích prácach na Zvolenskom zámku sa v 16. stor. vystriedalo viacero talianskych staviteľov, ako Francesco Pozzo, Giovanni Maria Italus, Sigismundo da Prato veteri a nakoniec v roku 1578 Giulio Ferrari, staviteľ bastiónu pri zámku a Nicolo Candido (Menclová 1954, 52–53). Po bitke pri Sečanoch bol v regióne banských miest a jeho širokého okolia vybudovaný obranný systém strážnych postov – vartoviek, slúžiacich na včasné varovanie pri postupe tureckých oddielov do severných banských oblastí. Tieto vartovky boli vybudované už v hlbokom predpóli Hontu v lokalitách Drieňovo, Bzovík a Krupina, v oblasti Zvolena pri Vígľaši, Lipovci a na Pustom hrade a pri samotných banských mestách Banská Bystrica, Banská Štiavnica a Ľubietová (Hanuliak 2005, 243–253). Na Zvolenskom zámku bola trvalo umiestnená cisárska vojenská posádka. V roku 1576 mala 200 mužov. Historická správa z roku 1583 uvádza, že zvolenskú posádku tvorilo 100 nemeckých žoldnierov. Ďalších 320 vojakov bolo rozmiestnených na hrade Dobrá Niva a v podriadených pevnôstkach v Kozelníku, Žibritove, Zolnej, Očovej, vo Zvolenskej Slatine a v Sáse (Pálffy 1995, 153, 163). V 60. a 70. rokoch 16. stor. boli opevnené aj blízke hrady, ležiace na komunikáciách vedúcich k Zvolenu, ako napr. Vígľaš (Hanuliak–Ragač 2002, 283–287). Hodnoverným historickým údajom o zvolenskom mestskom opevnení je správa z roku 1667, podľa ktorej bol mestský obranný systém v uvedenom

Obr. 5. Vnútoré a vonkajšie opevnenie Zvolena na Esterházyho mape z roku 1753. Zbierkový fond Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici.

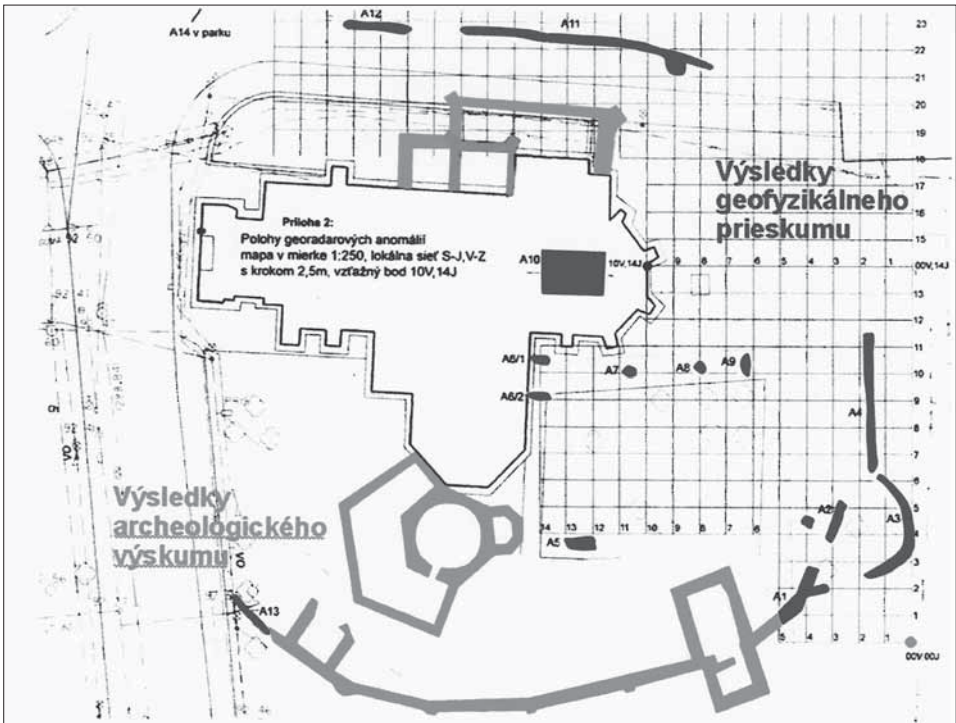
Abb. 5. Innere und äußere Befestigung von Zvolena auf einer Esterházy-Karte von 1753. Sammlungsbestand des Mittelslowakischen Museums in Banská Bystrica.

roku prepojený s opevnením na zámku do jedného funkčného celku (Bánik 1891, 12, 16). Pozitívnym prínosom k poznaniu najstarších obranných objektov mesta je štúdia R. Ragača, ktorý na základe dokumentov v mestských knihách datuje prvé aktivity mesta k fortifikačným stavbám do roku 1465. V písomných prameňoch sa o objekte obranného charakteru prvýkrát dozvedáme v mestskej účtovej knihe. Objekt predstavovala priekopa – fossatum civitatis, ktorá ležala v mestskej časti Hottergas. Obrannú priekopu môžeme lokalizovať už do predmestia, severne od zvolenského námestia pri moste cez rieku Hron. Možno predpokladať, že spomínaná priekopa ohraničovala obvod mesta. Podľa finančných výdavkov vynaložených mestom na údržbu mestskej priekopy v priebehu rokov 1465–1467, objem prác zodpovedal malým úpravám v rámci periodického čistenia priekopy od naplavenín.

Obr. 6. Odkrytá južná časť staršieho vnútorného mestského opevnenia z konca 14. a začiatku 15. storočia. Foto V. Hanuliak.

Abb. 6. Freigelegter Südteil der älteren inneren Stadtbefestigung vom Ende des 14. und Beginn des 15. Jahrhunderts. Foto V. Hanuliak.

Obr. 7. Zamerané vnútorné mestské opevnenie Zvolena podľa archeologického a geofyzikálneho prieskumu.

Abb. 7. Gemäß der archäologischen und geophysikalischen Untersuchung vermessene innere Stadtbefestigung von Zvolena.

Mestská priekopa je pravdepodobne staršia ako uvedený rok, zaznamenaný v mestskej knihe. Bez ďalších písomných prameňov a zisťovacieho archeologického výskumu možno priekopu datovať do 1. polovice 15. stor. len hypoteticky. Presnejšia lokalizácia mestskej priekopy bola zaznamenaná v roku 1499. V uvedenom roku sa preboril mestský most. Počas jeho opráv prebiehali aj výrazné úpravy mestskej priekopy, ktorá podľa záznamov vytvárala hraničný obvod mesta – in fossatis circuitus civitatis (Ragač 2007, 133–137). Podľa vyplatenej sumy kamenárom išlo o veľké stavebné úpravy spojené s obrannou priekopou. Preto sa môžeme domnievať, že podstatný objem prác tvorili kamenné obmurovania stien hrotitej priekopy. Z historických prameňov nevieme doložiť, či súčasne s obrannou priekopou bolo budované aj paralelné palisádové opevnenie. Palisáda ako „munitiones schranky“ sa spomína až v rokoch 1519 a 1521, v súvislosti s jej bežnou údržbou. Opevnenie mesta formou obvodovej priekopy a palisády existovalo až do začiatku 90. rokov 16. stor. V roku 1600 bolo palisádové opevnenie už z väčšej časti nahradené hradobným múrom. Ako zdroj stavebného materiálu poslúžila mestu už nefunkčná hradná ruina niekdajšieho Zvolenského komitátneho hradu.

Refugiálne stavby v centrálnej časti Zvolena predstihovali okrajové periférne oblasti vo výstavbe mesta viac ako o storočie. Stabilizácia spoločensko-politických pomerov v krajine v 14. stor. mala významný podiel na tvorbe hospodárskych hodnôt remeselnej, obchodnej a banskej činnosti. Odrazom toho sú i prosperujúce a rozvíjajúce sa mestá. Z aspektu demografie a urbanizmu zažíva Zvolen veľkú konjunktúru. Výstavba zámku a veľká prestavba farského kostola v poslednej tretine 14. stor. sú toho jasným dôkazom. Ďalšími aktivitami mesta bola výstavba špitálskeho komplexu, radnice, zvonice, tržnice a školy. Historicko-archeologické doklady týchto dôležitých profánnych a sakrálnych stavieb vo Zvolene poukazujú na stavebnú a architektonickú náročnosť, ktorá bola výsledkom pozitívnych hospodársko-spoločenských zmien v meste v období vrcholného a neskorého stredoveku. Do tohto obdobia organicky zapadá aj nariadenie panovníka Žigmunda Luxemburského. Dokumentom s názvom „Menší dekrét“ panovník rieši hospodárske problémy krajiny, avšak dôraz kladie aj na opevnenie miest. O význame tohto dekrétu svedčí skutočnosť, že sa zachoval v 11 exemplároch, z toho 8 v archívoch miest na Slovensku (Rábik 2005, 21–215). Originál „Menšieho dekrétu“ kráľa Žigmunda z roku 1405 sa zachoval až do súčasnosti aj vo fonde mestského archívu Zvolena. Panovník v ňom upozorňuje na nevyhnutnosť budovania mestských opevnení.

Prvé opevnenie mesta obopínalo iba centrálnu časť námestia. Výsledkom tohtoročného systematického archeologického výskumu (r. 2007) bol odkryv južnej časti obvodovej hradby. Vo vzťahu stratigrafie hrobových celkov k opevneniu výskum datoval základy obvodovej hradby do záveru 14. stor. a do prvého decénia 15. stor. Rozloha opevnenej plochy na základe archeologicky odkrytej časti a geofyzikálnych meraní predpokladaných základov hradieb predstavovala 0,48 ha.

Hoci systematický archeologický výskum vo Zvolene v sezóne 2007 mal charakter predstihového výskumu vo vzťahu k podzemným rekonštrukciám inžinierskych sietí, doplnal mozaiku zaniknutých historických architektúr, ktoré dotvárali neodmysliteľnú štruktúru stredovekého mesta. Mnohé indície, ako aj blízke analógie v stredovekých mestách upozorňovali na skutočnosť, že aj mesto Zvolen malo vo svojom jadre vybudované opevnenie. Materiálny doklad k fortifikačnej architektúre mohol však doložiť jedine archeologický výskum. Prvým takýmto dokladom, ktorý potvrdil historické záznamy, bol nález torza základového muriva opevnenia zisteného a zdokumentovaného pri záchrannom výskume počas rekonštrukcie elektrorozvodných sietí (Hanuliak 2006). Lokalizované miesto zvyškov základového muriva v októbri 2006 sa stalo východiskovým miestom pre prvú zisťovaciu sondu začínajúceho výskumu v JZ časti exteriéru špitálskeho komplexu. Pod asfaltovou a betónovou dlažbou a sekundárnou výplňou, ktorú tvorila stavebná sutina a antuková vrstva v hĺbke 70 až 80 cm, sa narazilo na zvyšky koruny základového muriva obvodovej hradby. Základové murivo stavané z lomového kameňa bolo uložené do základovej ryhy s maximálnou hĺbkou 30–40 cm od zistenej úrovne terénu v 14. a 15. stor. Hrúbka základového muriva sa pohybovala od 95 do 105 cm. Nadzemné časti obvodovej hradby mali charakter opracovania vyššieho štandardu

ako základové murivo. Hrúbka nadzákladovej (nadzemnej) časti hradby sa pohybovala od 85 do 90 cm. Priebeh základového muriva obvodovej hradby v západnej a JZ časti preukazoval črty zaobleného oválneho pôdorysu. Jednotlivé úseky základového muriva hradby v rozmedzí 850–900 cm na vonkajšej hrane základu muriva mali výbežky nepravidelných zvyškov po oporných pilieroch. Tento doklad stavebno-technického prvku vo vzťahu k statickému zabezpečeniu má priamu súvislosť s výškou, resp. ukončením koruny muriva hradby. V interiéri JZ časti opevnenia boli odkryté základy stavby, ktorá mala charakter obytného objektu. Stavba bola situovaná v tesnej blízkosti JZ nárožia stredovekého špitála. Základy stavby sú evidentne mladšie ako základy obvodovej hradby. Predpokladáme tiež, že stavba bola vybudovaná až v samom závere výstavby mestského obranného komplexu. Výskumom bolo doložené, že základy obytnej stavby sú iba pristavané, nie sú previazané s obvodovou hradbou. Vo vzťahu k obvodovej hradbe sú základy obytnej stavby subtilnejšie a dosahujú hrúbku iba 80 cm. Obytná stavba bola vybudovaná na štvorcovom pôdoryse s vonkajšími rozmermi 540×540 cm. V jej interiéri bol na škáru k základu obvodovej hradby vystavaný malý základový sokel, ktorý mal funkciu vykurovacieho zariadenia. Základ pece má rozmery 80×210 cm (SV obvodová časť základu obytnej stavby až na zlomok JV nárožia bola pri stavbe novodobej vodovodnej šachty odbagrovaná). Na odkrytých základoch južnej časti obvodového opevnenia v dĺžke 45 m na vonkajšej hrane základu boli zistené zvyšky štyroch oporných pilierov, v JV časti oválu opevnenia boli odkryté zvyšky základov vstupnej brány. Vzhľadom na pozitívny doklad nárožných častí architektúry brány sme výskumným zameraním získali podklady pre celkovú pôdorysnú rekonštrukciu tohto dôležitého objektu. Stavba brány je na obdĺžnikovom pôdoryse. Jeho celková vonkajšia dĺžka dosahuje 12,2 m. Z hľadiska pôdorysnej dispozície ju môžeme rozčleniť na vonkajšiu časť, ktorá z pohľadu hradby vystupuje do exteriéru. Jej vonkajšia šírka dosahuje 520 cm, dĺžka, resp. hĺbka stavby má 450 cm, pri vnútornej svetlosti 310 cm. Vnútorňá časť brány, podobne ako vonkajšia časť, bola vybudovaná súčasne s obvodovou hradbou v jednej stavebnej etape. Táto časť brány má rozmery 620×710 cm. Vnútorňá svetlosť základovej časti brány sa pohybuje v rozmedzí 370–390 cm. Odkrytý objekt v JV časti predstavoval hlavnú bránu v opevnení, keďže predpokladáme, že na severnej strane opevnenia v blízkosti radnice bola bránka pre peších – fortnička. Hlavná brána vo vzťahu k opevneniu mala obranný prvok, ktorý bol archeologicky doložený zatiaľ iba v prípade tohto objektu. Pred vstupom do brány bola zisťovacou sondou odkrytá časť obrannej priekopy v úlohe tzv. vľeč jamy. Týmto objavom bolo potvrdené postavenie vstupnej brány, a to nielen jej obytná funkcia, ale najmä obranná úloha, zabezpečujúca centrálné postavenie mestskej citadely vo vzťahu k obytnej zástavbe časti intravilánu mesta (Hanuliak 2007, 19). Zjednodušené zobrazenie tejto situácie zachytáva ešte Esterházyho mapa z roku 1753. Interpretáciu mestského opevnenia ako dreveného oplotenia s bráničkou na JV strane môžeme dnes jednoznačne vylúčiť (Maliniak 2005, 30). V súčasnosti zistené historické pramene opisujú tento skúmaný objekt ako dvojpodlažný. Prízemie malo charakter prejazdovej a prechodovej veže. Horné podlažie slúžilo na bývanie, v ktorom podľa kanonickej vizitácie z roku 1624 bola vstavaná vykurovacia pec. V rokoch 1781– 1804 sa tento objekt už v schátralom stave uvádza ako byt zvonára. Pri obvodovom múre v blízkosti stavby je opisovaná malá záhradka, patriaca správcovi – zvonárovi (Ragač 2007, 133–137). Mestské opevnenie situované v centrálnej časti mesta zabezpečovalo stálu ochranu najdôležitejších mestotvorných objektov. Opevnená plocha chránená murovanou hradbou mohla vždy poskytnúť a zabezpečiť ochranu svojich obyvateľov. Historická urbanonymia Zvolena bola odrazom historického vývoja ako samostatného urbanistického celku, ktorého architektúra vytvárala jedinečný kolorit. Vznik jednotlivých architektúr bol podmienený už danými geografickými podmienkami, ale aj potrebou etablovať sa do rámca vznikajúcich kráľovských miest. Vznik a situovanie jednotlivých architektúr mesta v rámci svojho intravilánu boli podmienené obrannými, hospodárskymi a kultúrnymi funkciami, ktoré si vyžadovali spoločenské potreby tej doby (Čatayová 2007, 123–131). Obvodová hradba opevnenia vo vzťahu k ostatnej ploche námestia, určeného najmä pre pravidelne konajúce

sa trhy, sa stala prísne vymedzujúcou hranicou od prikostolného pochovávaní. Oddelenie sakrálnej plochy námestia od hospodársko-komerčnej plochy trhu (rínku) pretrvalo od 15. stor. do konca 17. stor. Historické správy zo 17. stor. uvádzajú časté morové epidémie, ktoré prinútili zástupcov správy mesta, aby určili a vymedzili nové plochy na pochovávanie. Nový areál mestského cintorína bol vymedzený už extra muros v blízkosti SZ bastiónu mestského opevnenia. V priebehu 18. a 19. stor. bol aj tento cintorín s Kaplnkou sv. Kríža včlenený do rozširujúceho sa intravilánu mesta.

K tisku doporučil prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc.

Pramene a literatúra

- BALAŠA, G., 1959: Príspevok k dejinám Zvolena. Bratislava.
BÁNIK, J., 1891: Slobodné a kráľovské mesto Zvolen. Turčiansky Sv. Martin.
ČATAYOVÁ, S., 2007: Historická urbanonymia mesta Zvolen a jej premeny, AH 32, 123 –131, Abb. 1.
HANULIAK, V.–RAGÁČ, R., 2002: Zámok Víglaš v období 14.–18. storočia, AH 27, 279–288.
HANULIAK, V., 2005: Zvolenská protiturecká obranná línia, AH 30, 243–253.
HANULIAK, V., 2007: Výskumná správa z archeologického výskumu Zvolen, Námestie SNP. Ulož. Archív spoločnosti Terra Antiqua, výskumná správa č. 7/2007.
JUCK, L., 1984: Výsady miest a mestečiek na Slovensku v stredoveku I. (1238–1350). Bratislava.
MÁCELOVÁ, M., 1993: K počiatkom osídlenia Zvolena v stredoveku, AH 18, 69–74.
MALINIÁK, V., 2005: Mapa zvolenského majetku Štefana Esterházyho, Pamiatky a múzeá 1, 29–32. Bratislava.
MARSINA, R., 1989: K najstarším dejinám Zvolena, HČ 37, 793–803.
MENCLOVÁ, D., 1954: Hrad Zvolen. Bratislava.
PÁLFFY, G., 1995: A magyarországi és délvideki vegvárrendszer 1576. és 1582. évi jegyzékei, Hadtörténelmi közlemények 108, 114–186. Budapest.
RÁBIK, V., 2005: Mestské hradby vo svetle stredovekých písomných prameňov, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 16, 207–218. Bratislava.
RAGÁČ, R., 2007: Mestské opevnenie Zvolena do konca 16. storočia v písomných prameňoch, AH 32, 133–137.
SKRUŽNÝ, L.: Willenbergův „strahovský skicár“ z roku 1602 jako významný pramen poznání vzhledu a usporádání staveb ve městech, na předměstích a v podhradích vrcholného středověku. AH 13, 1988, s. 148–154, obr. 1–2.

Zusammenfassung

Die älteste Form einer mittelalterlichen Stadtbefestigung in Zvolen (Altsohl)

Die Stadt Zvolen (Altsohl) befindet sich im Flußgebiet der Gran im südlichen Teil der Mittelslowakei. Sie entstand an einer präurbanen, in den Zeitraum vom 6. bis zum 11. Jahrhundert datierten slawischen Siedlung. Ihrer Stellung nach gehört sie zu den ältesten Städten in der Slowakei, die vor dem Jahr 1241 entstanden waren. Die Entstehung der Stadt war mit der bereits errichteten nahegelegenen königlichen Komitatburg aus dem 12. Jahrhundert und mit der Lage zweier wichtiger Verkehrswegekrenzungen unterhalb der Burg verknüpft. Durch die Erteilung der traditionellen Privilegien an die unterhalb der Burg liegende Siedlung war der allmähliche Wandel der Siedlung zu einer Stadt vorgezeichnet. Aus demographischer und urbanistischer Sicht erwarb Zvolen im 14. Jahrhundert unter der Herrschaft der Anjou die Gestalt einer Stadt. Nach dem Zerfall des königlichen Komitats ab Mitte des 14. Jahrhunderts bis zum 16. Jahrhundert wird Zvolen zur Gauresidenzstadt und damit auch zur bedeutendsten Stadt in Oberungarn. Der Bau einer Stadt begann in der Regel an ihrem Mittelpunkt, der durch den Marktplatz als Zentrum des wirtschaftlichen Lebens bestimmt wurde. Die nach S–N ausgerichtete Hauptstraße der Stadt folgte der Trasse der Fernstraße, die aus historischen Berichten als Via Magna bekannt ist. Diese Straße führte entlang des ganzen Platzes und umgrenzte den Markt zugleich von Osten her. Unabdingbarer Bestandteil für Sicherung und Schutz der Stadt und ihren Einwohnern waren die Außenwälle. Die erste älteste Befestigung der Stadt umspannte lediglich den zentralen Teil des Marktplatzes. Die Untersuchung des Bezugs der Stratigraphie der Grabkomplexe zur Befestigung datiert die Fundamente der Außenwälle in den Zeitraum vom Ende des 14. bis ins erste Jahrzehnt des 15. Jahrhunderts. Die Ausdehnung der aufgrund des archäologisch freigelegten Teils und anhand geophysikalischer Messungen vorausgesetzten befestigten Fläche der Wallfundamente erreichte 0,48 ha. Die Entdeckung des ältesten Teils der Befestigung in Zvolen ist ein wichtiger Beleg, um die gesellschaftspolitische und urbanistische Entwicklung der Stadt im Mittelalter nachvollziehen zu können.

